

Beszélgetés dr. Patay Pállal közelgő 100. születésnapja alkalmából



LKK: Kedves Pali bácsi! Reméljük, nem haragszik a bizalmas megszólításért, de Ön hatalmazott fel minket erre már jó néhány éve. Először is gratulálunk rangos kitüntetéséhez. Most néhány fémekkel kapcsolatos, szakmánkat is érintő témáról szeretnénk beszélgetni Önnel.

PP: Köszönöm a gratulációt. A régészet fontos leletei a fémtárgyak. Óskori régészet az alapvető szakterületem, ebben a tárgyban jelent meg az összes magyar múzeumban fellelhető rézkori csákányokat és baltákat összehasonlító kutatásaim összefoglalása a müncheni székhelyű európai régész szervezet 50 éves jubileuma alkalmából 1984-ben, Kupferzeitliche Meissel, Beile und Äxte in Ungarn. Prähistorische Bronzefunde címmel. Ezek a fémtárgyak öntéssel, majd kovácsolással alakított ötvözetlen rézből készültek.

SA: Hol és hogyan vizsgálták a leleteket? Honnan tudták, hogy öntött anyag? Metallográfiai vizsgálat is volt?

PP: Analitikai vizsgálatokat végeztek, 1956 után Stuttgartban két fiatal német kutató rézkori csákányok spektroszkópos vizsgálatát végezte. Mintákat kaptak tőlünk, de akkor még nem volt teljes az anyag. Az ELTE kémiai tanszékén is vizsgálták, de csak kvalitatív vizsgálat volt. A FÉMKUT-ban *Sinai Gábor* metallográfiai vizsgálatot végzett, s megállapította, hogy eredetileg öntvények voltak, melyeket hidegen alakítottak.

Dr. Patay Pál, a Magyar Nemzeti Múzeum nyugalmazott régész főmuzeológusa, a magyar régészek doyenje, egyesületünk Öntészeti Szakosztályának tagja 2014. augusztus 20-án alkalmából Magyar Érdemrend Tisztikereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült.

Dr. Patay Pált öt évvel ezelőtt köszöntöttük lapunk hasábjain 95. születésnapján. Most 100. születésnapja közeledtével Lengyel Katalin és Schudich Anna rovatvezetők meglátogatták, és a kohászat, öntéssel kapcsolatos munkáiról beszélgettek vele.

Erről négy szerző nevén cikk is megjelent az Akadémiai Régészeti Intézet folyóiratában (Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae).

LKK: Ezek a csákányok munkaeszközök voltak?

PP: A csákány jelvény is volt, de eredetileg munkaeszköz. Nagy számban találtak törött csákányokat, legtöbbször a nyelénél van a törés (pl. Balkány). Külföldi vélemények szerint hatalmi jelvény is lehetett egy ilyen csákány, főleg ha temetkezési helyszínhez köthető. Ez valószínűsíti, hogy egy közösségből kiemelkedő emberé lehetett.

LKK: A könyvben 57 tábla, több mint 600 rajz van. Ki rajzolta ezeket?

PP: Ceruzával rajzoltam meg a körvonalat, és fénykép is készült minden darabról. Németországban rajzolták, 1:3 arányúak az ábrák.

Egy másik kötetem is megjelent 1990-ben Die Bronzegefäße in Ungarn címmel, ugyancsak Németországban adták ki. Ez az ún. trébeléssel, mélynyomással készült, bronzkori edényeket mutatja be. Ehhez is végig kellett nézнем valamennyi múzeum anyagát. A tárgyak között vödör, bogrács, csésze, mély tál és egyéb edényforma fordul elő. Öntött volt itt is az eredeti forma, ebből ütögetéssel alakították ki az adott edényformát.

LKK: Pali bácsi olyan mércét állított a magyar régészek elé, olyan szisztematikus munkát tett le az asztalra, amit nehéz lesz folytatni. Példátlan az is a magyar régészet történetében, hogy egy 17 éven át folytatott feltárás összes leletét utólag mind egy szálíg feldolgozza valaki, mint ahogyan ezt a tiszalúci ásatások anyagával Ön tette.

PP: 1974-től 1990-ig kutattam ott nyaranta 4-5 hétig a Magyar Nemzeti Múzeum régészeként. Egy rézkori települést tártam fel, a kb. 1 hektár területen 40 építmény alaprajza került napvilágra. Egyszerre kb. 20-22 ház állhatott itt kerítéssel körülvéve. Kr. e. 3800 körül éltek itt emberek, kb. 200 éven keresztül. A kb. 60000 ásatási leletből beletároltam 22000 darabot, ezek kerámiatöredékek, kő- és csonteszközök, ezen kívül állatcsontok (szarvasmarha, juh, sertés, ló és vadászott állatok csontjai, köztük oroszláncsont is volt). A régészeti leírás könyv formájában 2005-ben jelent meg az MNM kiadásában, német nyelven, Kupferzeitliche Siedlung von Tiszalúc címen. Az a jelentősége, hogy a maga teljességében Európában először egy teljes rézkori települést itt sikerült feltárni, a cölöpházak szinte ugyanazon alaprajzúak, s egy nagyobb közösségi célokat szolgáló építmény, valamint a kerítés nyitott részénél egy kisebb, torony-szerű építmény nyomai is előkerültek.

Sajnos, a kutatók nem mindig számolnak be az eredményeikről, van, akinek a munkáját én dolgoztam fel, pl. egy 1972. évi rézkori sírlelet jelentős volt, a régész nem publikálta, átengedte nekem.

SA: Pali bácsit igazán mi a magyar harangok, a „zengő öntvények” kutatójaként ismertük meg.

LKK: Életem egyik legjelentősebb személyiségével ismerkedtem meg, amikor az Öntödei Múzeumba kerülve, *Kiszely Gyula* biztatására és az OMBKE fémöntészeti szakcsoportjának kezdeményezésére harangtörténeti előadásorozatokat, ankétokat kezdtem szervezni. Patay Pál akkor már Európa-szerte ismert kampano-

lógus volt, 1994 óta a német harangkutatással foglalkozó bizottság, a Deutsches Glockenmuseum in Burg Greifenstein tudományos tanácsának tagja, ahol később, 2002-ben tiszteleti taggá választották.

PP: Az Öntödei Múzeummal a kezdetektől volt kapcsolatom, konzultáltam pl. *Mareschal Károly*val, a soproni Seltenhofer-öntöde 1945 előtti műszaki vezetőjével, s 1996-ban örömmel vettem a múzeum felkérését, hogy az ország különböző vidékein kutató, adatokat gyűjtő kollégák eredményeit szélesebb körben megismertessük.

Jómagam balassagyarmati múzeológusként 1951-ben egy nógrádszakáli kiszálláson szembesültem a kihívással, – amikor felkapaszkodva a toronyba, ott egy Mohács előtti, 1523-ban öntött harangot találtam – hogy a harangok állományát is fel kellene mérni, hiszen ezek egy-egy helység, közösség életének régi tanúi, múltunk kulturális örökségének hordozói. Ettől kezdve az ország különböző helyein járva, szabadidőmben, szisztematikusan kezdtem felvenni a harangok öntőinek, öntési idejének, feliratainak, díszítményeinek adatait. Közel 60 évig kutattam ezeket, 1300 torony kb. 3000 harangjáról személyesen gyűjtöttem be a jellemzőket, az egyházközségekkel történt levelezés, az egyházi iratokban és a szakirodalomban való kutatás alapján több mint 20 000 harangról, 435 harangöntő mesterről készítettem feljegyzést.

SA: Ez volt az eredeti Patay-féle harangadatbázis. Kézzel írt, apró betűs cédularendszer, amelyből Pali bácsi rengeteg összefüggést ki tudott olvasni, de más kutató számára ez elég bonyolult volt. Szerencsére pályázati segítséggel 2000 óta ezt a páratlanul gazdag anyagot az Öntödei Múzeum Adattára őrzi, s 2005-re sikerült a kutatások eredményét számítógépen is rögzíteni, az adatokat keresésre alkalmassá és a kutatók számára elérhetővé tenni.

LKK: Az első harangtörténeti ankétot 1997-ben tartottuk, ennek szervezésében *Tarján Béla*, a fémöntészeti szakcsoporthoz akkori titkára segített. Ezeknek a harangtörténeti konferenciáknak az adta meg a rangját, hogy Pali bácsi nemzetközi, különösen németországi és osztrák szakmai



■ Patay Pál a Nemzeti Múzeum ünnepségén

kapcsolatai alapján számos külföldi előadó vendégünk volt. A harangok történetének más-más vonatkozását ismerő hazai kutatók és határon túli területek harangállományát ismerő kollégák is eljöttek. Természetesen a határterületek, így a keresztelődencék, a harangjátékok, a néprajz, az egyes harangöntő dinasztiák történetét, a toronyórákat és az ágyúk történetét kutató és ismerő hivatásos szakemberek, mesterek és amatőr módon kutató előadók is teret kaptak. Sikerült minden ankéthoz egy-két napos tanulmányutat is megszervezni, melyek azért voltak emlékeztetésekként, mert sok-sok harangot Patay Pál ismertetése mellett tekintettünk meg, s közben a vidék minden jelentősebb történelmi vonatkozásáról is élvezetes előadását hallgathattuk végig.

PP: Ne feledkezzünk meg a sok-sok támogatóról. Az OMBKE Öntészeti Szakosztályán és támogató tagvállalatain kívül a fémkohászok és a bányászok, a KÖH, a Hadtörténeti Múzeum, a felkeresett vidéki múzeumok, Sopron városa, a harangok felszerelését és karbantartását végző számos kisvállalkozás, valamint *Gombos Lajos* és *Miklós* harangöntő mester is jelentős segítséget adott ehhez a szép konferenciasorozathoz.

LKK: Az ankétok szervezését és a kutatómunkát egyébként mi szakmai, öntészeti indíttatásból végeztük. Az

egyházaktól esetleg terembérlési lehetőséget kértünk, viszont elindítottunk egy szép mozgalmat. Megbecsülésünk jeléül szakmai-társadalmi szervezetünk aktivistái elérték, hogy az ország közel 100 templomában már öntött fémtáblán olvasható a harangok készítőinek a neve és az öntés ideje is.

SA: Kedves Pali bácsi! Szeretnénk megköszönni, hogy segítette ezt a kutatói gárdát kinevelni, akik a mi szakmánk, az öntészet múltjának felderítéséhez is hozzájárulnak. A 2004-es várbeli kiállításon, az Öntödei Múzeum több ilyen témájú tárlatán sikerült a közvéleményt is formálni, s az évszámmal ellátott régi harangjaink a szakmatörténet datált ereklyéiként ismertté váltak.

LKK: Itt most nincs alkalom felsorolni, hogy milyen szerteágazó tevékenység folyt és folyik ma is a harangok történetével kapcsolatban, mennyi értékes publikáció és könyv jelent meg az elmúlt évtizedben. Köszönjük a sok türelmes tanítást, az összefüggésekre való rávilágítást, az igényes kutatási módszerek átadását, a külföldi kapcsolatok bevonását munkánkba, amiket nekünk s a tőlünk még fiatalabb nemzedéknek átadott, s azt a sok-sok kedves órát, melyet körében és családjában eltölthettünk. Öntől az igazi hazaszeretetet, az értékek megbecsülését, az örökös munkálkodást szinte észrevétlenül tanulhattuk meg.

Életével, munkásságával példát mutatott nekünk. Igényes, precíz munkáját igyekszünk követni. Más-honnan indult, de itt, ebben a megváltozott világban is megállta a helyét. Szép családi életet biztosított szeretteinek.

Tudjuk, ma is közösen dolgozik több kutatóval a Komárom-Esztergom környéki harangállomány felmérésén, ez egy életút vége felé biztosan jóleső érzést ad.

Kívánjuk, hogy még sokáig folytassa aktív tevékenységét, s kedves feleségével, Klárikával együtt nyugodt, megelégedett időket éljenek meg.

Valamennyi harangkutató és harangkedvelő nevében a régi bányász–kohász köszöntéssel kívánunk Jó szerencsét!

✍️ LKK – SA